

2020 | Μάιος | Φάση 3 | Διαγωνίσματα Επανάληψης

ΑΡΧΑΙΑ (Νέο & Παλιό σύστημα)

Γ' Γενικού Λυκείου
Ανθρωπιστικών Σπουδών

Παρασκευή 22 Μαΐου 2020 | Διάρκεια Εξέτασης: 3 ώρες

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

- A1.** α' προκείμενη: Τὸ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται.
β' προκείμενη: Ταῦτα (ἔπαινος καὶ ἐπιτυχία) δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς.
Συμπέρασμα: Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετή.
Με επαγωγικό συλλογισμό ο Αριστοτέλης καταλήγει στο ότι η αρετή είναι μεσότητα, είναι υπέρβαση των ακροτήτων. Να τονιστεί η χρήση της οριστικής (ἐστὶν), η οποία εκφράζει το βέβαιο, το πραγματικό στο οποίο καταλήγει μετά από την ολοκλήρωση της αποδεικτικής διαδικασίας.
- A2.** α. → Σωστό β. → Λάθος γ. → Σωστό δ. → Λάθος ε. → Σωστό
- B1.** Ο Αριστοτέλης στα κείμενα αναφοράς προσδιορίζει την ηθική του αρετή κατά γένος (ἕξις) και κατά την ειδοποίησή της διαφορά (προαιρετική).
Η λέξη «ἕξις» παράγεται από τον μέλλοντα του ρήματος «ἔχω» που είναι «ἔξω» και την παραγωγική κατάληξη -ις, που δηλώνει ενέργεια. Αρχικά σήμαινε την κατοχή, την απόκτηση, την ενέργεια να αποκτήσουμε κάτι και αργότερα την ιδιότητα που απέκτησε ο άνθρωπος με επαναλαμβανόμενες πράξεις. Είναι ένα μόνιμο χαρακτηριστικό, μια σταθερή κατάσταση που προκύπτει από εξάσκηση και συνήθεια και με αυτή τη σημασία τη χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης δίνοντάς της ηθικό περιεχόμενο.

2020 | Μάιος | Φάση 3 | Διαγωνίσματα Επανάληψης

Η ετυμολογική συγγένεια της λέξης «ἔξις» με τη λέξη «σχῆμα» από τον δεύτερο μέλλοντα του «ἔχω», το «σχῆσω», εξηγεί αυτή τη σημασία που της αποδίδει ο Αριστοτέλης. Η αρετή είναι σχῆμα, μόνιμη μορφή του χαρακτήρα μας, μόνιμο στοιχείο που αποκτήσαμε με επίμονη άσκηση, σε ποιοτικές ενέργειες.

Η αρετή όμως του Αριστοτέλη δεν είναι μόνο ἔξις, χαρακτηρίζεται και από «προαίρεσιν», προϋποθέτει ελεύθερη επιλογή. Η προαίρεση ως ειδοποιός διαφορά της αρετής έναντι εκτός των άλλων ἔξεων δεν πρέπει να ταυτιστεί με μια απλή εκούσια πράξη, πράξη που χαρακτηρίζει ακόμα και τα παιδιά ή και τα ζώα ή με μια απλή επιθυμία ή μόνο με βούληση γιατί αυτή στρέφεται και σε πράγματα που δεν είναι εφικτά για τον άνθρωπο, όπως η αθανασία.

Προαίρεση είναι η επιλογή που γίνεται «μετά λόγου και διανοίας», μετά από λογική και ώριμη σκέψη, είναι μια συνειδητή και αταλάντευτη απόφαση να πράξουμε κάτι.

Η προαίρεση είναι ο πυρήνας της ηθικής αρετής αφού μια πράξη μας αξιολογείται ως προς την ηθική της ποιότητα όχι μόνο από τα αποτελέσματά της αλλά και από την προαίρεση με την οποία ξεκίνησε.

Για τον Αριστοτέλη η αρετή έχει βουλευσιαρχικό χαρακτήρα, συνδέεται με την ελευθερία του ανθρώπου να διαμορφώνει τη δράση του χωρίς καταναγκασμούς, έχοντας συνειδητοποιήσει την αξία της αρετής.

Σ' άλλο σημείο των Ηθικών Νικομαχείων ο φιλόσοφος τονίζει ότι για να χαρακτηριστεί μια πράξη ενάρετη πρέπει ο άνθρωπος α) να έχει συνείδηση της πράξης του (εἰδώς), β) προαίρεση (προαιρούμενος) και γ) σιγουριά και σταθερότητα στην πραγματοποίησή της (βεβαίως και ἀμετακινήτως).

B2. Ο Αριστοτέλης δεν περιορίζεται σε μια φιλοσοφική θεώρηση της ηθικής αρετής αλλά θεωρεί την κατάκτησή της, όπως και κάθε άλλος αρχαίος Έλληνας, αναγκαία για να συνυπάρχουν ως πολίτες, έχει κοινωνική και πολιτική διάσταση η αρετή του.

Το πλέον εμφανές δείγμα της σχέσης ηθικής αρετής και κοινωνίας είναι η αναφορά στον κοινωνικό έπαινο και ψόγο (ψέγεται και έπαινεϊται). Ο άνθρωπος γίνεται δέκτης επιδοκιμασιών κάθε φορά που εκδηλώνει τα συναισθήματα και τις πράξεις του με σωστό τρόπο, με μέτρο αφού τότε η συμπεριφορά του είναι

2020 | Μάιος | Φάση 3 | Διαγωνίσματα Επανάληψης

αποδεκτή από το κοινωνικό σύνολο ενώ αντίθετα επικρίνεται, απορρίπτεται κοινωνικά όταν εκδηλώνεται με υπερβολή ή έλλειψη.

Εκτός αυτού στο κείμενο δεσπόζει το «δεῖ» είτε υπάρχον είτε εννοούμενο. Αυτό εκφράζει τα κριτήρια αξιολόγησης της ορθότητας μιας πράξης, μιας συμπεριφοράς από την κοινωνία, κριτήρια κατηγορηματικά καθορισμένα που εξισορροπούν τον προσωπικό - υποκειμενικό χαρακτήρα της ηθικής αρετής. Τέτοια κριτήρια ορθής συμπεριφοράς υπήρχαν και για τους αρχαίους Έλληνες όπως υπάρχουν και στις σύγχρονες κοινωνίες και πήγαιναν από το εθιμικό δίκαιο, την ιστορική και λαϊκή παράδοση της πόλεως, τον γραπτό νόμο, τα προγονικά πρότυπα κ.ά.

Δεν πρέπει να παραβλέψουμε ότι ο Αριστοτέλης επισημαίνει πόσο μεγάλη σημασία έχει η ηθική πράξη στις διαπροσωπικές σχέσεις (συναλλάγμασι) για να αποκτήσει κάποιος την ηθική αρετή. Κάνοντας αυτά που κάνουμε στην καθημερινή μας επαφή με τους συμπολίτες μας άλλοι θα γίνουμε δίκαιοι και άλλοι άδικοι. Η στάση μας απέναντι στις καταστάσεις που προκαλούν φόβο, οι συναισθηματικές εκδηλώσεις, ο τρόπος που διαχειριζόμαστε τις επιθυμίες και την οργή μας, η ποιότητα των ενεργειών μας σ' όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής μας ζωής θα συντελέσουν στο αν θα γίνουμε ή όχι ενάρετα όντα. Τα «συναλλάγματα» είναι ένα σημαντικό πεδίο ανάπτυξης και εμφάνισης των ηθικών σχέσεων, κάτι που κάνει σαφή την κοινωνική διάσταση της ηθικής αρετής.

Τέλος, η αναφορά στον φρόνιμο άνθρωπο, το συμβολικό ή ένσαρκο ηθικό πρότυπο μέσα στην κοινωνία, ο οποίος με τις επιλογές του γίνεται ο γνώμονας της ηθικής αρετής μας είναι μια τελευταία απόδειξη της συσχέτισης της ηθικής αρετής και της κοινωνίας.

- B3.**
- α.** ήθος, σχέση, αμαρτία, κατόρθωμα, πράκτωρ
 - β.** Στο κείμενο αναφοράς «φρόνιμος» είναι ο άνθρωπος με φρόνηση, το συμβολικό ή ένσαρκο ηθικό πρότυπο μιας κοινωνίας. Σήμερα «φρόνιμος» είναι ο υπάκουος, ο πειθαρχημένος, ο προνοητικός.
Ο Γιάννης ήταν ιδιαίτερα φρόνιμο παιδί, δεν ταλαιπώρησε καθόλου τους γονείς του.

- B4.**
- α. 367 π.Χ., Ακαδημία
 - β. Μίεζα, Πέλλα
 - γ. Χαλκίδα, «παγκάλη», Οδύσσεια, συκοφάντες
 - δ. έπιθυμητικόν, χαρακτήρα
- B5.** Για τον Αριστοτέλη η ηθικοποίηση του ανθρώπου, η σφυρηλάτηση της προσωπικότητας, είναι αποτέλεσμα άσκησης, εθισμού. Στο τέλος του κειμένου αναφοράς παρεμβάλλει ένα παιδαγωγικό σχόλιο τονίζοντας ότι η απόκτηση των συνηθειών που θα οδηγήσουν στην αρετή πρέπει να αρχίσουν από τη μικρή ηλικία, μάλιστα αυτό δεν το θεωρεί απλώς σημαντικό, το θεωρεί το «πᾶν». Εντυπωσιάζει δε η παρέκκλισή του από τη συνήθη λιτότητα του λόγου του, μιας και παρατηρούμε να συσσωρεύει πολλά εκφραστικά μέσα (σχήμα λιτότητας, υπερβολή, κλιμάκωση κ.ά.) για να τονίσει τον καίριο ρόλο της αγωγής στη νεαρή ηλικία.
- Γι' αυτόν, όπως και για τον Πλάτωνα η παιδεία και η αγωγή είναι από τους πιο βασικούς παράγοντες για να αποκτήσει το άτομο καλές ή κακές συνήθειες, να εθιστεί σε συγκεκριμένο τρόπο συμπεριφοράς σε ιδιωτικό αλλά κυρίως σε δημόσιο επίπεδο. Όσο πιο γωρίς αρχίσει η αγωγή τόσο πιο γόνιμη και αποτελεσματική θα είναι, τόσο πιο σίγουρα θα οδηγήσει στην αρετή και στην κατάκτηση του ανθρωπίνου «τέλους», της ευδαιμονίας. Αυτό γιατί ο νέος άνθρωπος είναι πιο δεκτικός «tabula rasa» όπως λέγεται, πιο εύκολα, λοιπόν, θα διαμορφωθεί η ηθική του συνείδηση, πριν αρχίζουν να επιδρούν ανασταλτικά άλλοι παράγοντες.
- Αυτή η φράση του Αριστοτέλη (εὐθύς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι) είναι αντίστοιχη της φράσης του «Επιταφίου» όπου ο Περικλής αναφερόμενος στους Σπαρτιάτες τονίζει ότι «ἐπιπόνῳ ἀσκήσει εὐθύς νέοι ὄντες τὸ ἀνδρεῖον μετέρχονται». Ο ηγέτης της Αθήνας συγκρίνοντας το εκπαιδευτικό σύστημα των δύο αντιπάλων του Πελοποννησιακού πολέμου μιλάει υποτιμητικά για τον τρόπο αγωγής της Σπάρτης. Με στόχο να κολακεύσει το αθηναϊκό κοινό τονίζει ότι η Αθήνα, με την άνετη ζωή της, απολαμβάνοντας τις χαρές της ζωής, προχωρά σε πολεμικές επιχειρήσεις με υψηλό αγωνιστικό φρόνημα, με γενναιότητα ποιοτικά συγκρίσιμη, αν όχι ανώτερη απ' αυτή των Σπαρτιατών, οι οποίοι από πολύ μικρή ηλικία εκπαιδεύονται συνεχώς με επίπονες στρατιωτικές ασκήσεις για να

2020 | Μάιος | Φάση 3 | Διαγωνίσματα Επανάληψης

αποκτήσουν από μικρή ηλικία ιδιότητες που έχει ένας άνδρας, χάνοντας έτσι άλλες χαρές της ζωής.

Οι απόψεις του Αριστοτέλη φαίνεται να προσεγγίζουν περισσότερο τη φιλοσοφία των Σπαρτιατών για την αγωγή των νέων αφού και αυτός δέχεται ότι πρέπει να αρχίζει «εὐθύς ἐκ νέων», παραμερίζοντας βέβαια άλλους σημαντικούς παράγοντες ηθικοποίησης όπως το παράδειγμα.

Καταληκτικά, να τονίσουμε ότι και οι Αθηναίοι έδιναν ιδιαίτερη σημασία στην αγωγή από την παιδική ηλικία. Σ' αυτή, διαβάζοντας τον πλατωνικό «Πρωταγόρα» βλέπουμε ότι μετείχαν οι γονείς, η παραμάνα του παιδιού και ο παιδαγωγός. Επομένως συμπεραίνουμε ότι οι επικρίσεις του Περικλή για τη σπαρτιάτικη αγωγή μάλλον έχουν να κάνουν με την ποιότητα της ανδρείας που παράγει αυτή η εκπαίδευση και όχι τόσο με την αξία της αγωγής από την παιδική ηλικία.

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

1. Μετάφραση

Τώρα όμως που αγωνίζεστε για τη δική σας σωτηρία αρμόζει βεβαίως να είστε πολύ γενναϊότεροι και προθυμότεροι, αλλά και πολύ περισσότερο θάρρος πρέπει τώρα να έχετε απέναντι στους εχθρούς. Γιατί τότε απ' τη μία παρόλο που δεν είχατε εμπειρία απ' αυτούς και βλέπατε ότι αναρίθμητοι ήταν, όμως τολμήσατε να βαδίσετε εναντίον τους με το πατροπαράδοτο φρόνημα. Τώρα απ' την άλλη που γνωρίζετε ότι αυτοί δε θέλουν παρόλο που είναι πολύ περισσότεροι από σας να σας αντιμετωπίσουν, για ποιο λόγο ταιριάζει εσείς να τους φοβάστε;

2. Το πολυάριθμο ιππικό των εχθρών φαίνεται ότι προκαλούσε φόβο στους Έλληνες στρατιώτες. Ο Ξενοφώντας προσπαθώντας να τους εμψυχώσει και να αμβλύνει τον φόβο τους τονίζει ότι οι ιππείς είναι ισοδύναμοι και κατά τι υποδεέστεροι των πεζών στρατιωτών. Τα άλογα δεν εξασφαλίζουν κάποιο πλεονέκτημα στον αντίπαλο, δεν μπορούν να νικήσουν τους πεζούς. Αντίθετα ο ιππέας είναι σε επισφαλή θέση γιατί δεν έχει να αντιμετωπίσει μόνο την εχθρική επίθεση αλλά πρέπει κάθε στιγμή να ελέγχει το ενδεχόμενο πτώσης από το άλογο, κάτι που μειώνει το αξιόμαχό του. Το μόνο πλεονέκτημα των ιππέων είναι η δυνατότητα ασφαλέστερης, γρηγορότερης διαφυγής από το πεδίο της μάχης.

2020 | Μάιος | Φάση 3 | Διαγωνίσματα Επανάληψης

3. α. ιδεῖν, ἐλθεῖν, βῆναι, προσχεῖν
β. ἀσφαλῶς, μάλα
γ. **φωνηεντόληκτα:** ἵππεῖς → ἵππεύς / ἵππέων → ἵππέως
σιγμόληκτα: τό πλήθος → τά πλήθη
οδοντικόληκτα: τῷ φρονήματι → τοῖς φρονήμασι
υγρόληκτα: ἄνδρες → ἀνήρ
4. α. ὅτι ἡμῖν μέν οὐκ εἰσὶν ἵππεῖς / τοῖς δέ πολεμίους πολλοὶ πάρειςιν: δύο δευτερεύουσες επιρρηματικές αιτιολογικές προτάσεις (συνδεόμενες αντιθετικά μέν - δέ), εισάγονται με τον αιτιολογικό σύνδεσμο ὅτι (αντικειμενική αιτιολογία) εκφέρονται με οριστική (πραγματικό) και χρησιμοποιούνται ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί της αιτίας στο ρήμα ψυχικού πάθους «ἀθυμεῖ».
ὅτι οἱ μύριοι ἵππεῖς οὐδέν ἄλλο ἢ μύριοι εἰσὶν ἄνθρωποι: δευτερεύουσα ονοματική ειδική πρόταση. Εισάγεται με τον ειδικό σύνδεσμο ὅτι (αντικειμενική κρίση), εκφέρεται με οριστική (πραγματικό) και χρησιμοποιείται ως αντικείμενο στο ρήμα «ἐνθυμηθῆτε».
Η διαφορά στο είδος των προτάσεων παρά το ότι εισάγονται με τον ίδιο σύνδεσμο (ὅτι) οφείλεται στο ρήμα εξάρτησης που διαφοροποιείται: τα ρήματα ψυχικού πάθους (όπως το ἀθυμῶ = στενοχωριέμαι) δέχονται φαινόμενο αιτίας για να ολοκληρωθούν νοηματικά· ένα τέτοιο είναι η αιτιολογική πρόταση. Αντίθετα οι ειδικές προτάσεις προϋποθέτουν άλλες κατηγορίες ρημάτων όπως λεκτικά, γνωστικά, αγγελίας κ.τ.λ.
- β. ἢ ἡμῖν: φαινόμενο σύγκρισης· εκφέρεται με ἢ + ἴδια πτώση με ἀ΄ ὄρο (αὐτοῖς) και μπορεί να αντικατασταθεί με γενική συγκριτική: ἀσφαλέστερον ἡμῶν
- γ. ἄπειροι → κατηγορούμενο του (εννοούμενου) υποκειμένου ὑμεῖς από τον συνδετικό τύπο ὄντες
αὐτῶν → γενική αντικειμενική στη λέξη πείραν
ὄντες → εναντιωματική μετοχή, συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος ἐτόλμήσατε, λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός της εναντίωσης στο ἐτόλμήσατε
φοβεῖσθαι → τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα προσήκει, υπάρχει ετεροπροσωπία (υποκείμενο ὑμᾶς).
τοῖς πολεμίους → δοτική προσωπική κτητική στο ρήμα πάρειςιν
ὅ,τι → υποκείμενο στο ρήμα γίνηται.